

KÖR BAYKUŞ'UN TANIKLIĞINDA GÖRÜNÜR ÇEVİRMENLER*

Reza HOSSEINI BAGHANAM**

Hülya YILMAZ***

ÖZET

İranlı çağdaş yazar Sadık Hidayet'in Fars edebiyatının ilk roman örneği olarak bilinen *Kör Baykuş* adlı yapıtının Türkçe ve Fransızca çevirilerini değerlendirmeyi amaçlayan bu çalışmamızda 'çeviri göstergebilimi' yaklaşımı temel alınmıştır.

Yazınsal bir yapıtın okuru/ çevirmeni, farklı bir metinle karşı karşıya olduğunu bilir çünkü dil yasalarının delindiği, aşıldığı ve yananamların egemen olduğu bir metindir bu. Anlamın oluşumunu ve kavranmasını irdeleyen göstergebilim, bir anlamlama kuramıdır. Anlamı bileşenlerine ayırmayı ve sınırlarını çizmeyi oldukça zorlaştıran bu yananamlar, eğretilmeler, göndermeler, yazarın anlam evrenini açığa çıkarmayı, çoğul anlamları yakalamayı, metindeki anlam oluşumunu çözmeyi, kısacası söylemin düzenlenişini incelemeyi zorlaştırmakta ve göstergebilimsel bir çözümlenmeye başvurmayı gerekli kılmaktadır.

Bu bağlamda gerçekleştirdiğimiz göstergebilimsel çözümlenme, Paris Göstergebilim Okulu'nun kurucularından Jean-Claude Coquet'nin söylem kavramı üzerine temellenen 'Söyleyenler Göstergebilimi' kuramına (söylem öznesinden bağımsız değerlendirilemez) dayandırılmıştır. Söylem çözümlenmemiz özellikle, söylemin öznesi olarak karşımıza çıkan anlatıcılar ve onların bakış açıları üzerinde yoğunlaşmaktadır. Öznenin söyleminde gözlemlenen dönüşümleri (özne/ yükümsüz özne/ eşik özne durumları), bakış açısındaki değişimleri, kesişmeleri ya da örtüşmeleri incelemek üzere yapılan bu çözümlenmede üç çalışmadan yararlanılmıştır: Roland Barthes'in *S/Z* adlı çözümlenmesinde yer alan söylem teknikleri, *Yazarın Gölgesi* adlı incelemede yer alan Rıza Beraheni'nin "*Kör Baykuş'un Yeniden Yazılışı*" başlıklı yazısında mercek altına aldığı Hidayet'in söylem teknikleri ve son olarak Oğuz Demiralp'in *Kör Baykuş* ve Sadık Hidayet üzerine yaptığı *Kör Okur* adlı çalışmada vurgulanan yazarın anlam evreni ve bakış açıları.

Söz konusu inceleme, betimleyici bir çalışma olarak, söylem çözümlenmesi sonucunda açığa çıkan kesitlemelerin, temel izleklerin, izlencelerin ve söylem tekniklerinin çeviri metinlerde izlerini sürmeyi hedeflemektedir. Yazar Sadık Hidayet'in özgün metninin iç örüsünü, anlam evrenini Türkçe ve Fransızca erek metinlerde nasıl bulabiliyoruz?

* Bu makale Crosscheck sistemi tarafından taranmış ve bu sistem sonuçlarına göre orijinal bir makale olduğu tespit edilmiştir

** Okutman, YTÜ Doktora Öğrencisi, E-mail: rbaganam@gmail.com

*** Öğr.Gör., YTÜ, E-mail: hulyayilmaz66@gmail.com

Umberto Eco'nun deyimiyle çevirmenler "mutlak olan kayıpları" en aza indirgemeyi ne kadar başarabilmişlerdir?

Anahtar Kelimeler: Çeviri göstergebilim, göstergebilimsel çözümleme, özne göstergebilimi, söylem çözümlemesi, Sadık Hidayet.

VISIBLE TRANSLATORS IN THE LIGHT OF *BLIND OWL*

ABSTRACT

Blind Owl, which is considered as the first novel of Persian literature, will be studied in the present paper in order to evaluate its Turkish and French translation based on the translation Semiology approach.

The reader/translator of a literary text knows the text that s/he is studying a different text, since it goes beyond the normal rules of language and the text bears different meanings. Semiology, which studies the formation of meaning and how the reader perceives it, is a signification approach. The connotations that makes the decomposition and restricting of the meaning harder, necessitates the use of Semiological approach for understanding the metaphors, references, the meaning concept of the author, multi-meaning texts and briefly the formation of the discourse.

The Semiological analyses which forms the bases of research in the present paper is based on the discourse approach of Jean- Claude Coquet, the founder of Paris Semiology school and his "Subject Semiology" (Discourse could not be studied without its subject). Our discourse analysis mostly concentrates on the subject of the discourse, the narrators and their points of views. The transformations which happen in subject's discourse, (subject/ irresponsible subject/ semi-subject), his/her changes of views and overlaps all are studied in the present research according to three main resources: Roland Barth's *S/Z* and his suggested discourse analyses techniques, the rewriting of *Blind Owl* by Riza Beraheni in *The Shadow of Author*, and his suggested techniques which are used to analyze the discourse and finally Oğuz Demiralp's *Blind Reader* and his discourse analyses about the *Blind Owl*.

As a descriptive research and considering the results of discourse analyses, the sections, main themes, the discourse techniques and their traces have been followed in the translations. It is aimed to trace the network of the text and its meaning system in both Turkish and French translation. As Umberto Eco says, "How the translator was able to reduce the inevitable losses?"

Key Words: Translation Semiology, Semiological analyses, Subject Semiology, Discourse analyses, Sadegh Hedayet

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/10 Fall 2013

1. Çalışmanın amacı

Bu çalışmada İranlı çağdaş yazar Sadık Hidayet'in Fars edebiyatının ilk roman örneği *Kör Baykuş*'da özgün yapıt üzerine göstergebilimsel bir çözümleme yapılacak ve söz konusu eserin Türkçe ve Fransızca çevirileri 'çeviri göstergebilimi' bağlamında değerlendirilecektir.

2. Kuramsal temel

Göstergebilimsel çözümlememiz, Paris Göstergebilim Okulu'nun kurucularından Jean-Claude Coquet'nin söylem kavramı üzerine temellenen 'Söyleyenler Göstergebilimi' kuramına dayandırılmıştır (söylem öznesinden bağımsız değerlendirilemez). Söz konusu eserde yazar tarafından bilinçli bir biçimde kullanılan öznenin hallerindeki değişimler (özne, yükümsüz özne ve eşik özne halleri arasındaki gitgeller), çevirilerde ne kadar yansıtılabiliştir.

Çalışmada, Roland Barthes'ın *S/Z* adlı çözümlemesinde yer alan söylem tekniklerinden, *Yazarın Gölgesi* adlı incelemede yer alan Rıza Beraheni'nin "*Kör Baykuş*'un Yeniden Yazılışı" başlıklı yazısında mercek altına aldığı Hidayet'in söylem tekniklerinden ve Oğuz Demiralp'in *Kör Baykuş* ve Sadık Hidayet üzerine yaptığı *Kör Okur* adlı çalışmada vurgulanan yazarın anlam evreni ve bakış açılarından yararlanılmıştır.

Göstergebilim ve Coquet'nin 'Söyleyenler Göstergebilimi'

Paris Göstergebilim Okulu'nun kurucularından Jean-Claude Coquet, kuramsal parkuru bağlamında Emile Benveniste, Merleau-Ponty ve Aristoteles gibi yazar, düşünürlerden esinlenmiştir. Jean-Claude Coquet'nin göstergebilim anlayışında, görüngübilimin izleri gözlemlenmektedir. Göstergebilim, her türlü gösterge dizgesinde anlam oluşumunu ve anlamın kavranmasını incelerken görüngübilim "İnsanın dünyayla kurduğu bağıntıları ve toplumsal gerçekliğe ait anlamı inceler". (TLFI)¹ Coquet'nin göstergebilime katkılarını görmemiz açısından, Greimas göstergebilimiyle karşılaştırmamız faydalı olacaktır.ⁱⁱ

J.-C. Coquet ↓ Özne Göstergebilimi	A. J. Greimas ↓ Nesne Göstergebilimi
"ben-sen, burada, şimdi" sözceleme «içinde yaşadığımız gerçeklik» Söylem ve özne Biçim + töz Gerçeklik ilkesi (Dili gerçeklikle birlikte ele alarak incelemek) Özne merkezli ve öznenin gerçekliği içinde işleyen dil (<i>langage</i>)	"o, orası ve o zaman" Sözce «nesneleştirilmiş dünya» Metin Biçim (yapı) İçkinlik ilkesi (Dili kendi içinde ve kendisi için incelemek) Yapı olarak dil (<i>langue</i>)

Görüldüğü üzere burada, görüngübilimsel bakış açısı dilbilime ve göstergebilime uygulanmıştır. Coquet göstergebiliminin temel görevi, dilbilimcilerin deyimiyle, "konuşma etkinliğini" aydınlatmaktır; "*söylemin ve söyleyenlerinin gerçekliğinden ayıramayacağımız şu etkinliği*". (Coquet, 1997: 1) Jean-Claude Coquet'nin "söyleyenler göstergebilimi" kuramının temel kavramları şöyledir: Söylem kavramı, özne ve öznellik yetisi kavramları, söyleyenler kuramı ve söyleyenler tipolojisi. Coquet'de özne kavramı "sözceleme eyleminde bir dil edimi [...] ile bir mantık-anlam edimini [...] birleştirir. Bir başka deyişle, konuşur ve söylediğini üstlenir." "Ben ben

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/ 10 Fall 2013

olduğumu söylüyorum. Ben ben olduğumu kesinliyorum.” Özne kimliğini böylece ortaya koyar: “İşte benim kimliğim.”ⁱⁱⁱ

Prof. Dr. Sündüz Öztürk Kasar’ın değerlendirmesiyle, Coquet’nin *Söyleyenler tipolojisi* şöyledir:

- Özne: Bilinçli ve istemli söylem üreticisidir.
- Yükümsüz özne: Geçici ya da kalıcı olarak (hastalıklar, itkiler, tutkular, özneyi esir alan kozmik ve sembolik güçler yüzünden) yargılama yeteneğini yitiren söylem üreticisidir.
- Eşik özne: Özne durumu ve yükümsüz özne durumu arasında gerçekleşen, bilincin tam olarak açık olmadığı ve kısa süren bir geçiş durumuna işaret etmektedir.

Özetle göstergebilimsel çözümlememiz, Jean-Claude Coquet’nin söylem kavramı üzerine temellenen ‘Söyleyenler Göstergebilimi’ kuramına dayandırılmıştır. Çalışma, özellikle, söylemin öznesi olarak karşımıza çıkan anlatıcılar ve onların bakış açıları üzerinde yoğunlaşmaktadır. Öznenin söyleminde gözlemlenen dönüşümler (özne/ yükümsüz özne/ eşik özne durumları), bakış açısındaki değişimler, kesişmeler ya da örtüşmeler incelenecektir.

3. Yazar Sadık Hidayet

Sadık Hidayet 1903 Şubat ayında, Tahran’da Türk kökenli ancak asimile olmuş bir ailede doğdu. Son Türk devleti olan Kaçarlar (1785-1925) kralı Nasiriddin Şahın yakınlarından olan dedesi, tarihe ilgili birçok kitap yazmıştır. Hidayet ilk yıllarını Tahran’da ders okumakla geçirmiştir. 1917’de bir Fransız okuluna girerek orada Fransız bir papaz tarafından eğitilmiştir. Okul döneminde papazın etkisiyle vejetaryen olmuş ve aynı dönemde vejetaryenlikle ilgili iki küçük kitap yazmıştır. Lise yıllarında Hayyam’ın rubailerini düzenleyip yayınlamıştır. 1925’te Belçika’ya gitmiş, orayı sevmemiş ve Fransa’ya geri dönmeyi planlamış ve altı ay sonra oraya dönmüştür. Fransa’da hayvanlar, bitkiler ve sihirbazlıkla ilgili bir kitap ve makale yayınlamıştır. Sonrasında ilk intihar girişiminde, Maren nehrinde seyahat eden bir çift tarafından kurtarılmıştır.

Tahran’a döndüğünde bankada çalışmaya başlamış, birkaç yıl çalışıp yazdıktan sonra Hindistan’a gitmiş, orada Pehlevi dilini öğrenmeye başlamış ve Pehlevi metinlerini Farsçaya tercüme etmiştir. Hindistan’da daha da gelişen Türkler ve Araplara karşı ırkçı düşünceleri, sonraki eserlerinin hepsine yansımıştır.

Tahran’a dönüp güzel sanatlar fakültesinde çevirmen olarak işe başlamıştır. Solcularla muhabbetler etmiş, ama onların partilerine hiç girmemiştir. İkinci Dünya savaşı ve İran’ın karışık durumu onu daha da etkilemiştir ve bu durum psikolojik hastalığının ilerlemesine neden olmuştur. Durumdan sıkılarak yine Fransa’ya dönmüş ve oradaki dairesinde pencere ve delikleri kapatarak, gazla intihar etmiştir.

Ölümünü, yirmi beş yıllık arkadaşı Bozorg Alevi şöyle anlatır: "*Paris’te günlerce, havagazlı bir apartman aradı, Championnet caddesinde buldu aradığını. 9 Nisan 1951 günü dairesine kapandı ve bütün delikleri tıkadıktan sonra gaz musluğunu açtı. Ertesi gün ziyaretine gelen bir dostu, onu mutfakta yerde yatar buldu. Tertemiz giyinmiş, güzelce tıraş olmuştu ve cebinde parası vardı. Yakılmış müsveddelerin kalıntıları, yanı başında yerde duruyordu.*" (Kör Baykuş, Çev. Necatigil, 2012: 90) Yılmaz Güney ve Gulam Hüseyin Sâidi’nin de yattığı Père La chaise mezarlığında gömülüdür.

4. Yapıt Kör Baykuş

Kitap, ilk kez Hidayet’in Hindistan’da ikamet ettiği zamanda, yani 1936 yılında 50 tane el yazısı olarak yayınlanmıştı. Cildin üzerinde Hidayet’in kendi çizdiği resim basılıydı. Kitabın üzerinde ‘İran’da satışı yasaktır’ tümcesi görülmektedir, ancak o dönem İran’da kitaba yasak yoktu

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/10 Fall 2013

ve Hidayet İran okur kitlesinin bu eseri okumaya hala hazır olmadığını düşündüğü için bu notu düşmüştü.

Kitap tam bir başyapıttır çünkü bize Hidayet'in kendi eserlerinde nasıl yaşadığını göstermektedir. Bu nedenle birçok eleştirmen tarafından farklı kuramlar ve bakış açılarıyla eleştirilmiştir. En önemli eleştiri eserlerinden biri de İran'da yayınlanan Dr. Sanati'nin Hidayet'in eserlerinden yola çıkarak yazarın psikolojik hastalığını teşhis ettiği araştırmasıdır. Ancak İran toplumunu, devletini ve toplumda yaşayan insanların batıl inançlarını eleştirerek Hidayet, eserlerinin çoğunda, özellikle *Kör Baykuş*'da çok sembolik bir dil kullanmıştır.

Kitap İslam Devrimine değin defalarca yayınlanmış, ancak devrimden sonra yasaklanmıştır. Çok sayıda kaçak nüshaları hala piyasada bulunmaktadır. Hatemi'nin İran cumhurbaşkanı olduğu sırada, bazı kitaplar için yasakların kaldırılmasına karşın, bu kitap farklı yayın evleri tarafından yayınlanmıştır (Yazar öldüğü için ve varisi olmadığından, söz konusu eser her yayınevinin repertuarında bulunmaktadır). Kitabın kapağı da değişikliklere maruz kalarak çok farklı şekillere bürünmüştür, ancak grafikerler de, hep Hidayet'in kendi çizdiği eserden yola çıkmışlardır.

Kitap ilk olarak Behçet Necatigil çevirisiyle Varlık yayınları tarafından 1977 yılında İstanbul'da yayınlandı. Sonra YKY kitabın birinci baskısını Ağustos 2001 yılında yeniden yayınladı ve şimdi aynı yayınevi tarafından sekizinci baskı yapılmıştır.

5. Özgün yapıtın Göstergibilimsel Çözümlemesi

a. Kesitlemeler

1. Tek bir anlatıcı var (aynı zamanda üst-anlatıcı/ yazar).
2. İki öykü yer almaktadır (iç içe geçmiş iki öykü): çerçeve öykü ve çerçevelenen öykü.
3. Üç bölüm var: şimdiki zaman, geçmiş zamanda bir öykü, yine şimdiki zaman.

Bölümler	Alt kesitler		
	Farsça	Türkçe	Fransızca
1. Fa:3 Tr:15 Fr:23	5 (sayfa) 4	16 (sayfa) 37	26 (sayfa) 78 (sayfa başı)
2. Fa:35 Tr: 39 Fr: 80	Yok 66 73 77 78 (sayfa başı)	Yok 63 69 71 72	95 138 152 157 158
3. Fa:95 Tr:85 Fr: 190	Yok	Yok	Yok

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/ 10 Fall 2013

b. Zaman

Hidayet'te zaman yerleşkesi belirsizdir çünkü kahramanın ruh hali sürekli değişmektedir, özne/ yükümsüz özne dönüşümleri bölümler içinde sürekli yaşanmaktadır (afyonun ilk etkileriyle yarı-uyanık durumlar da mevcut: eşik özne)

Olayların gerçekleştiği an ile olup bitenleri anlatma anı belirsiz olduğundan, öykü zamanı ve söylem zamanı birbirine karışmış durumdadır.

c. Temel izlekler

1. Ölüm/ o dünya
2. Gölge/ benzeş/ ikiz
3. Bu dünya/ diğer insanlar/ tiksinti/ sefalet

	Farsça	Türkçe	Fransızca
Ölüm/ o dünya	Marg (52)	Ölüm (51)	Mort (63)
	Xab (93)	Uyku (25) uyuma(5) uyuşuk (4)	Sommeil(14) dormir(5) endormi(4)
Gölge/ benzeş/ ikiz	Saye (29)	Gölge (56)	Ombre (63)
Bu dünya/ diğer insanlar/aşağılık/ tiksinti/ sefalet	Past (26)	Aşağılık (13)	Canaille (19)
	İn donya (6)	Bu dünya (6)	İci-bas (2) + aşağıdaki örnekler

d. Semboller

- Nevruz'un 13'ü

Birinci anlatıda anlatıcının kara sevdaya tutulma olayı, Nevruz bayramının 13'ünde gerçekleşir. O gün çok önemli bir gündür; Farslar, Türkler ve birçok başka milletlerin inançlarına göre o gün evde kalmak tehlikelidir, çünkü yerkürenin ömrü o gün sona erecektir. Dolayısıyla 13 rakamının Nehs (uğursuz) olması çok uzaklara dayanır. Olayın o günde gerçekleşmesi bir gönderme olarak nasıl biteceğini göstermektedir.

- Göz

Türkmen kız ve ona verilen vahşi güzellik tanımları hem Hidayet'in Türklere karşı ırkçılığını hem de öte yandan kendi seçimlerini yapamayacak kadar etki altında olduğunu göstermektedir; o bir robottur, gözleri çekici bir aynadır. Anlatıcının hayatını değiştirmekte önemli bir rol oynayan gözlerin ayna özelliği, romanın ilk sayfasından itibaren, okura/çevirmene hikâyenin sonunun gözle biteceğini bildirmektedir. Olay romanın sonunda kendi eşinin gözüne bıçak saplanmasıyla son bulmaktadır.

- İnsan adları

Romanda özel isim yoktur; Bugamdasi ve kayın validesinin – aynı zaman da halasının- Şacun ismi hariç. Karısının da ismi yoktur ancak Hidayet Farsça'da en az kullanılan lakaplardan birini seçmiştir: Lekate. Hiç anlatılmasa da onun karakterini bu lakaptan anlamak çok kolaydır. (Lekate Farsçada alçak, aşağılık, kötü, fahişe anlamında ve tam Arapça Esiri kelimesinin tersidir – ki bu da Türkmen kızın lakabıdır).

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/10 Fall 2013

- Bugamdasi

Yazar, Hintli annesini anlatırken onun adını Bugamdasi olarak söyler. Rıza Beraheni bu özel isimle ilgili olarak önemli açıklamalar getirmiştir: “*Beygün Türkçede kraliçe annenin lakabıdır. Hindistan’da Türk aileler arasında Müslüman kraliçe ve prenses anlamında çeşitli şekillerde kullanılmıştır. (...) Sanskrit dilinde Das, Dasa kökünden şeytan, düşman, kâfir ve hizmetçi anlamlarında kullanılır ve Farsça’da kadın, köle, hizmetçi, taya ve dadı anlamındaki Dah ile ilintilidir. (...) Bugamdasi, Bugam ve Dasi’den oluşan bir bileşik sözcüktür*” (Beraheni, 2011: 36-37). “*Hidayet sözcüğü bu şekilde kullanarak onun anlaşılmasını geciktirmiştir*” (a.g.e. 38). Beraheni’ye göre Bugamdasi’deki anlaşmazlık, hermafrodit oluşundan kaynaklanmaktadır. “*Bugamdasi, Lingüm tapınağının hizmetindedir. ‘Lingüm’ erkeklik cinsel organı, penis anlamına gelir. Dasi (dadı) ise erkek ravinin hizmetindedir (...) Hidayet bir isimde kendisini, kendi künyesini gizlemiştir.*” (a.g.e. 39)

- Ayna

Ayna kavramı Hidayet’in tüm eserlerine ışık tutan bir kavramdır. En başta çizdiği resim gibi duran *Kör Baykuş* romanı, ömrünün sonuna kadar yazdığı romanların hepsine bir ayna gibidir; yani diğer yapıtların hepsi, bu eserin aynada bir yansımasıdır. Yapıtta, anlatıcının hep aynalara bakarken kendini hatırlaması ve ‘Ayne-ye Deg’ (kötülükleri gösteren ayna) sözcüğünün sürekli kullanılması, aynayı, anlatıcının geleceğini gösteren bir araç gibi yansıtmaktadır.

- Su ve Suren nehri

Birinci anlatıda Türkmen kızla Hintli ihtiyarın arasından bir su geçer, aynı simge ikinci anlatıda da Suren nehri adı altında ortaya çıkmaktadır ve sonrasında karısı olan kadınla, çocuklukta o nehrin kenarında, nasıl oynadıklarını anlatır.

- Baykuş (kuşların beyi)

Baykuş sözcüğü, kitabın simgesi olduğu halde, anlatıda sadece bir kere geçmektedir. Baykuş, Fars kültüründe, insanlardan uzak dağılmış evlerde, yıkılmış binalarda yaşar ve dolayısıyla yalnızlık ve gaddarlık anlamını taşımaktadır. Ancak Türklere göre güç ve düşünürlük sembolü olarak algılanmaktadır. Bu yıkıntı ve çöküntülerde yaşayan kuş, bir de kör olursa, durum daha da kötüleşecektir. Hidayet kitaba bu adı vererek, anlatıcılığı bir baykuş ve yaşadığı ortamı da dağılmış bir kalıntı olarak göstermektedir. Ancak Farsçada baykuş sözcüğünün yerine, Hidayet onun en eski şekli olan ‘Buf’ sözcüğünü kullanmıştır. Bu durum, ek bir simge olarak, Hidayet’in İslam’dan önceki döneme düşkünlüğünü göstermektedir.

e. **Söylem teknikleri**

1. **Transpozisyon**

Rıza Beraheni bu tekniği öteye yerleştirme anlamında kullanmaktadır. (Beraheni, 2011: 40) Ona göre her bir erkek karakteri babaya, kadın karakter de anneye göndermedir. *Kör Baykuş*’un Almanca çevirisinin sonunda, Sadık Hidayet’in yakın dostu Bozorg Alevi, Sonsöz’ünde bunu şöyle ifade etmektedir:

“*Kör Baykuş’un eylemi, olayları, zaman ve mekân dışında kalır. Olayları bölüşenler tipik kimselerdir, daha doğrusu bir tipin değişik kişilerdeki varyasyonlarıdır, bu kişiler mitik bir psikoloji kanunlarına göre birbirlerine dönüşürler.*” (Alevi, 2012: 91)

İhtiyar amcası evine geldiğinde onun kıyafet ve yüz ifadesini yazar şöyle anlatır: “*Uzak ve gülünç bir benzerliği vardı benimle, bir dev aynasında benim portremdi, sanki.*” (Hidayet, 2012: 18)

2. Aldatmaca/ Oyalama

Aslında romanın tümü bir aldatmacadır, çünkü ‘Bu dünya’ ile ‘O dünya’ arasında gelgitler sürekli vurgulanmaktadır. Gerçekte miyiz yoksa rüyada mıyız bilemiyoruz, yazar bizi sürekli aldatmaktadır.

Karakterler birbirinin yansıması olduğu için sürekli “kim kimdir?” sorusuyla karşı karşıyayız. Özel isimler yok, her karakter bir takma adla tanımlanmıştır (ihtiyar, kardeş, hala, amca... gibi). Örneğin ihtiyar kelimesi 5 kişi için kullanılmıştır.

Tüm yapıtta yalnızca iki özel isim vardır: Bugamdasi ve Şâcun. Farsça sözcüklerle üretilmiş olan bu isimlerin içerdiği göndermeleri yakalayabilmek oldukça zordur. Beraheni’ye göre bu bilmecelerle, yazar bizi bilinçli bir şekilde oyalamaktadır. (Beraheni, 2011: 38)

3. Sona olta-atma

Sürekli yinelenen “ölüm” teması sona gönderme yapıyor, bize sonu bildiriyor. Örnekler:

- S.16: “... o gözlerdeki öldürücü parıltının anısı hayatımdan silinmedi.”
- S.24: “Ölümü görmüş gibiydiler”.
- “Yılan”/ “zehir” temaları yine geçmişteki hikâyeye gönderme olarak bize ipucu veriyor, hikâyenin kimi noktalarına göz kırıyor.
- S.46: “Annem ölürken, halama, içine kobra zehri katılmış bir şişe kırmızı şarap vermiş.”

f. Söyleyenin öznelik halleri

O dünya		Bu dünya	
Türkçe	Fransızca	Türkçe	Fransızca
15. o dünya	24. ces lieux où	16. aşağılık dünya 16. ... 20. ...	26. monde vil et misérable 27. monde vil et féroce 36. ici-bas
		26. yeryüzünde yaşayanların dünyası	49. monde terrestre
		26. başıboş gölgelerin dünyası	49. univers des ombres errants
		26. dünya ile birleşmiş	50. uni à ce monde
37. uyandığım yeni dünya/ bir başka dünya/ eski bir dünya	78. le nouveau monde/ un autre univers/ un autre monde antique	39. bu dünyanın	81. ici-bas
		41. canlılar dünyası	84. le monde des vivants
		42. ayaktakımların dünyası/	86. le monde de la canaille/

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/10 Fall 2013

		42. dış dünya	86. le monde extérieur
		43. dış dünya/ İç dünya	90. monde extérieur/ le monde intérieur
		47. dünyanın bütün ilişkileri	99. tous les attachements terrestres
50. yeni bir dünyanın doğması	107. naissance d'un monde nouveau		
50. renkler ve arzularla dolu bir dünya	107. un monde inconnu et trouble		
51. dünyanın sınırlarından öte	108. les frontières du monde		
52. inanılmaz bir dünya/ içimdeki dünya/ iki dünya/ gerçek dünyam/ tasarladığım dünya	110. monde étrange/ un monde mystérieux/ les deux mondes/ 111. mon univers authentique/ le monde que je m'étais représenté	52. aşağılıkların dünyası	110. celui des canailles
54. kayıp bir dünya	117. un monde perdu		
58. görünümler dünyası	124. le monde sensible	60. bu dünyanın ötesindeki alemler	131. au-delà du monde ordinaire
60. parıltılı bir dünya	132. un monde vide et brillant	63. diriler dünyası	138. le monde vivant
65. pırl pırl bir dünya/ sisli bir dünya/ hayallerime uygun bir dünya/ doğal bir dünya	142. un univers calme et lumineux/ un monde flou/ un monde dont j'étais le créateur/ bien plus naturel		
67. öbür dünya	148. l'au-delà		
69. bir başka dünya/ yeni bir dünya	151. un autre monde/ une nouvelle existence	69. yaşadığım dünya/ bu dünya / öğürtü veren dünyalar/ tanrının dünyaları	151. celui qui/ celui-ci/ ces mondes dégoûtants/ ses créations
71. yeni bir dünya	157. un univers nouveau	70. dış dünya	153. le monde extérieur
		71. nefret ettiğim bir dünya	157. ce monde dont j'étais dégoûté
72. hayallerle dolu bir dünya	159. un univers ignoré	72. dünyanın kavranılmaz şeyleri	161. du monde qu'on n'a pas pu saisir

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/ 10 Fall 2013

73. pırl pırl bir dünya	162. un univers étincelant	73. gerçek dünya	161. le monde réel
-------------------------	----------------------------	------------------	--------------------

İzleklerde ortaya çıkan iki temel karşıtlığın (O Dünya/ Bu Dünya) Türkçe ve Fransızca çevirileri düzeyinde değerlendirilmesi, sözcük dağarcıkları bağlamında karşılaştırılması önem arz etmektedir, çünkü bizlere öznenin ‘yükümlü özne’ ve ‘yükümsüz özne’ halleri arasındaki gitgellerin her iki dilde nasıl dile getirildiğini göstermektedir.

➤ Bu dünyayı tarif eden özne yükümlü öznedir. Kullandığı sözcük ve sıfatlar: tiksinti, aşağılık, ayaktakımı insanlar, dış dünya (kendi iç dünyasına karşıt olarak), öğürtü, nefret, ... v.s.

➤ O dünyayı tarif eden özne yükümsüz özne ya da eşik öznedir, çünkü şarap ya da afyonun etkisinde uykulu ya da yarı uykulu halde bir öznedir. Kullandığı sözcük ve sıfatlar: yeni dünya, renkler ve arzularla dolu bir dünya, pırl pırl bir dünya, inanılmaz bir dünya, hayallerime uygun bir dünya, doğal bir dünya, hayallerle dolu bir dünya, ... v.s.

➤ Eşik özne, her iki dünyanın arasında kalan öznedir. Afyonun ya da şarabın etkisine girme ya da uyanma aşamalarındaki eşikte olan öznedir.

Hidayet bu karşılaştırmada dini gönderme yapmamaktadır. Aksine, “o dünya”dan kastı, sadece eksik ya da yükümsüz özne halleriyle dini inancı olmayan biri olarak şarap ya da afyonun etkisiyle gördüğü dünyadır. Yazar yükümsüz özne ya da eşik özne hallerini özellikle siyasi eleştirilerini rahatça yapabilmek için kullanmıştır, çünkü ‘yükümsüz özne söyleminden sorumlu tutulamaz’.

6. Çevirilerin değerlendirilmesi

Söz konusu inceleme, betimleyici bir çalışma olarak, söylem çözümlemesi sonucunda açığa çıkan kesitlemelerin, temel izleklerin, izlencelerin ve söylem tekniklerinin çeviri metinlerde izlerini sürmeyi hedeflemiştir. Yazar Sadık Hidayet’in özgün metninin iç örüsünü, anlam evrenini Türkçe ve Fransızca erek metinlerde ne kadar bulabiliyoruz? Umberto Eco’nun deyiimiyle çevirmenler “mutlak olan kayıpları” en aza indirmeyi ne kadar başarabilmişlerdir? (Eco, 2003: 111)

a. Türkçe çevirisi: Behçet Necatigil

Kör Baykuş’un Behçet Necatigil tarafından gerçekleştirilen Türkçe çevirisinde, eserin başında verilen metin, bizlere ‘çevirmenin önsözü’ olarak sunulmamıştır; Necatigil’in söz konusu esere ilişkin yazdığı bir makaledir. Necatigil’in tüm yazılarının toplandığı *Düzyazular* başlıklı bir eserden alınmış olan bu metin^{iv}, çeviriye “en uygun önsöz” olarak editör tarafından seçilmiştir. Söz konusu yazıda çevirmenin yazarı ve yapıtı iyi tanıdığını gösteren kimi sözlerine yer verelim:

➤ “(...) *Hidayet, hayatın bunalımlarını, tekdüze ve karanlık gerçeklerini semboller, alegoriler ve birsamlarla şiirsel bir plana yükselttiğinin bir kanıtıdır.*” “(...) *afyon tiryakisi bir ruh hastasının, güzellik ve dürüstlüğü aradığı yolda yenik düşerek kendini şeytana teslim edişini anlatır, bu eserde olay zaman ve mekânın dışında geçer. Şimdi ile geçmiş, iki zaman; anı, rüya ve birsam olarak iç içe kaynaşmış, kenetlenmiştir.*”

➤ “(...) *gerçekleri sosyal-devrimci bir yaklaşımla ve korku yüklü fantastik bir hava içinde*” değerlendiren Hidayet, *öbür yandan da yalnız adamın varlık nedenlerini araştırır.*”

➤ “*Eserlerinde en belirgin leitmotifler, boşluk duygusu ve ölüm (...)*”

b. Fransızca çevirisi: Roger Lescot

Kör Baykuş’un Fransızca çevirisinde çevirmen Roger Lescot, sesini “Giriş” başlığıyla okura duyurmaktadır. Çevirmen bu metinde, yazarı ve Fars edebiyatını iyi bildiğini gösteren çalışmalarına, *Le bulletin d’Etudes orientales* dergisinde yayınlanan “Çağdaş Fars edebiyatında

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/10 Fall 2013

Roman ve Deneme” başlıklı yazısına işaret etmektedir. Söz konusu yazıda, Sadık Hidayet’e önemli bir bölüm ayırmıştır. Giriş bölümünde çevirmen, özellikle yazarın ruh haline ilişkin saptamalarını şöyle dile getirmektedir:

➤ “(...) *Hidayet karamsar biri, ona göre umut yok ne bu dünyada ne de öbür dünyada*”. Tüm eserde bir saplantıdır bu.

➤ “(...) *Romanın kahramanı uyuşturucuların etkisiyle daha da derinleşen aşırı bir duyarlılık nedeniyle diğer insanlardan kopmuş bir hayalci, birkaç yüzyıl öncesine ait iki başka kahramana bürünmüş bir biçimde kasvetli macerasını sürdürüyor.*”

➤ “(...) *Yazarın sanatsal yönü özellikle şaşırtıcı serapların betimlemeleriyle ortaya çıkıyor.*”

Çevirmenin, yapıtın iç örüsüne ilişkin önemli bilgilere sahip olduğunu şu sözlerden anlayabiliriz. “(...) *Kahramanın dünyası bizden farklı kanonlarla yönetiliyor: nesnelere, insanlar, zaman, nedensellik tuhaf deformasyonlara uğruyor, ateşler içindeki birinin halüsinasyonları gibi.*”

Söz konusu “Giriş” bölümünde Fransızca çevirisine ilişkin bilgiler yer almaktadır: 1942’de Sadık Hidayet son rötuşlar için çevirmene yardım etmiştir (çeviri yazarın denetiminden geçmiştir). Ancak Fransızca çevirinin yayını gecikmiş, yazar Sadık Hidayet’in ölümünden sonra basılmıştır. Çevirmen yapıtın çevirisine ilişkin düşüncelerini ve aldığı kararları şöyle dile getirmektedir:

➤ “(...) *Fars dili, yinelemeleri, tekrar eden vurguları kolay kabul eden bir dildir, ancak Fransızca öyle değil.*” Bu nedenle çevirmen yinelemelerden, çarpıcı ya da fazla renkli imgelerden kaçındığını belirtmektedir.

➤ “(...) *Çeviri kimi zaman, hoşla gitmek adına, özgün metne sadakatsiz davranmayı, kısaltmalara gitmeyi, yakın anlamlı sözcükler için aynı terimi kullanmayı, kimi benzetmeleri değiştirmeyi zorunlu kılıyor.*”

➤ Çevirmen erek okur için şoke edici unsurları korumamayı seçtiğini söylüyor.

➤ Aynı etkiyi yaratmak için çevirmen özgün metindeki birçok bölümde “abartılı tuntuaklılığı, karanlığı, tutarsızlığı” koruduğunu belirtmektedir. Yazarın zaman zaman ‘abartılı’ zaman zaman da ‘bayağı’ biçimini korumuştur, çünkü “(...) *yazar bilinçli biçimde bize iki delilik arasında kalmış bir hastanın diliyle anlatıyor.*” Birbirine zıt iki ruh halinin karşıtlığı vurgulanmaktadır.

Eser sonunda çevirmene ait 40 açıklayıcı not yer almaktadır. Söz konusu çevirmen dipnotları, kültür farklılığından kaynaklanan açıklamaları içermektedir.

Sonuç

Çevirmen ‘önsözleri’nden de anlaşılacağı üzere, göstergebilimsel çözümlemede gerek kesitlemeler gerekse izleklerde (sözcük frekansları ve semboller) ortaya çıkan sonuçlar her üç dilde de paralellik göstermektedir. Özgün metinde tespit edilen söylem teknikleri, çevirilerde korunmuş ve aynı etki yaratılmıştır. (Aldatma, oyalama teknikleri her iki çeviride de olumlu sonuçlar vermektedir.) Aynı zamanda, öznenin hallerindeki değişimin (yükümlü özne/ eşik özne/ yükümsüz özne) okur üzerindeki başdöndürücü, şaşırtıcı, aldatıcı ve oyalayıcı etkileri her iki çeviride de aynen yaratılmıştır. Öyle ki, daha önce de belirttiğimiz gibi yazarın ‘yükümsüz özne söyleminden sorumlu tutulamaz’ anlayışıyla rahatça dillendirdiği ülkesine yönelik siyasi eleştirileri, çevirilerde de tüm açıklığıyla hissedilmektedir.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/ 10 Fall 2013

Notlar

ⁱTLFI (Trésor de la Langue Française Informatisé) sözlüğünde yer alan tanım.

ⁱⁱProf.Dr. Sündüz Öztürk Kasar'ın "Çeviri Göstergibilimi" 2012-13 Güz dönemi Doktora dersi notlarından alınmıştır.

ⁱⁱⁱProf.Dr. Sündüz Öztürk Kasar'ın "Çeviri Göstergibilimi" 2012-13 Güz dönemi Doktora dersi notlarından alınmıştır.

^{iv}Necatigil B. (1999); "Türkçede Çağdaş İran Edebiyatı ve Doğumunun 75. Yılında Sadık Hidayet", in *Düzyazılar*, YKY, İstanbul.

^vFransızca kaynaklardan yapılan çeviriler Hülya Yılmaz'a aittir.

KAYNAKÇA

- ALEVİ, Bozorg (2012). "Sadık Hidayet'in Biyografisi", in *Kör Baykuş*, Çev. B. Necatigil, YKY, İstanbul, ss. 87-95.
- BARTHES, Roland (1970). *S / Z*, Çev. Sündüz Öztürk Kasar, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 1996 (1. baskı), 2002 (2. baskı), 2006 (3. baskı).
- BENVENİSTE, Emile (1974). *Genel Dilbilim Sorunları*, Çev. Erdim Öztokat, YKY 1995, İstanbul.
- BERAHENİ R., Hüsrevşahi H., Kırer S. (2011). *Yazarın Gölgesi*, Kavis Bumerang Yayınları, İstanbul.
- COQUET, Jean-Claude (1997). *La quête du sens. Le langage en question*, PUF, Paris.
- COQUET J.-C., Öztürk Kasar S. (2003). *Discours, Sémiotique et Traduction*, İstanbul, Yıldız Teknik Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- DEMİRALP, Oğuz (2001). *Kör Okur*, YKY, İstanbul.
- ECO, Umberto (2003). *Dire presque la même chose*, Grasset, Paris.
- GHIASI, MohammadTaghi (1399). *Tevîl-e Buḡ-e Kur/Kör Baykuşun Yorumu*, Sepehr, Tahran.
- GHOTBI, MohammedYousef. (1972). *În ast Buḡ-e Kur/ İşte Kör Baykuş*, Tahran.
- HEDAYAT, Sadegh (1936). *La chouette aveugle*, Trad. Roger Lescot, Ed. José Corti(2000), Paris.
- HEDAYAT, Sadegh (1972). *Buḡ-e Kur/ Kör Baykuş*, Sepehr, Tahran.
- HİDAYET, Sadık (1936). *Kör Baykuş*, Çev. Behçet Necatigil, YKY 8. Baslı (2012), İstanbul.
- HİKMET Yenel, Sinem (2004). *Pierre Charras'ın Dixneuf secondes Adlı Yapıtının Çevirisi ve Çeviri Sürecinin Değerlendirilmesi*, "Yüksek Lisans Tezi". (Danışman Prof. Dr. Sündüz ÖZTÜRK KASAR) Yıldız Teknik Üniversitesi, İstanbul.
- ÖZTÜRK KASAR, Sündüz (2012). "Yazınsal Metin Üzerinde Söylem ve Gösterge Çözümlemesi", Trakya Üniversitesi, "XII. Uluslararası Dil, Yazın ve Deyişbilim Sempozyumu" 18-20 Ekim 2012.
- SANATI, Mohammad Sadegh (2001). *Hedayet ve ters az Marg/ Hidayet ve Ölüm Korkusu*, Ghatreh, Tahran.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/10 Fall 2013

